Universal Declaration of Human Rights - Ga

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR* in *Unicode* project, http://www.unicode.org/udhr.

JENJEN KPANMO NI KOO GBOMO ADESA HEGBEI AHE

MLIBOTEM3

Akeni aŋɔɔ nɔ ake afɔ gbɔmɛi adesai feɛ ake mɛi ni yeɔ egbɔ ke heyeli ko ni anyɛŋ ashɔ̃ yɛ amɛdɛŋ, ni nomɛi ji heyeli, jalɛsane ke toiŋjɔlɛ shishifai yɛ je lɛ mli hewɔ lɛ,

Akeni bu ni abuuu, ke asan gbomo adesa hegbei ano ni anaanaa ye shikpon le etso gbomo yitson ni eha efeo yiwale nii, ke amro nee gbegbelemo ake mei foji anine ashe ameshweenii ano bo ni ameaanye amewie no ni amesusuo ye no ko he, amehe no ni amesusuo ake eja gbe pe ameye, akanye awo amehe gbeyei donn, ni asan akakama ame no ko no ko hewo le.

Akeni submo ni asumbo ake atsob gbe kroko no ajieo yiwale noyeli ko hewo ni ehiaa ake awo mla ni baafa gbomb adesa hegbei ahe hewo le,

Akɛni ehe hiaa akɛ akã he aha naanyobɔɔ ahi maji ateŋ hewɔ lɛ,

Akeni mei ni yoo Jeŋmaji Ekomefeemo Ku le mli le ema amehemokeyeli ni ameyoo ye gbomo adesa mli, ke agbojee ke egboyeli ni kã hii ke yei ateŋ no aduatso, ni ametswa amefai shi hu ake amebaabo modeŋ koni shihile mli aŋoo fe tsuutsu, ni heyeli ahe shi jogbaŋŋ taake ato he gbejiano ye Jeŋmaji Ekomefeemo Ku le kpaŋmo le mli hewo le,

Akeni maji ni yoo Jenmaji Ekomefeemo Ku le mli le ewo shi ake ameke ku le baafee ekome bo ni afee ni hie aso, ni asan gbomo adesa hegbei ke heveli ahe shi hewo le,

Akeni shishinumo ni aaana ye hegbei ke heyeli nee ahe baafee no oti ni abaadamo no koni shiwoo nee aye omanye hewo le,

Bele, Agbene

Kpee Wulu le miiha ale

Jenjen Kpanmo ni koo Gbomo Adesa Hegbei Ahe nee

Ake mei fee ke jeŋmaji fee asusuma kpãa, koni mei aŋkroaŋkroi ke kui fee adama kpaŋma nee na ameba madeŋ ametsa nitsaama ke tsasema na ye majiaŋ ke maji ateŋ nifeemai ana ameha emli hegbei ke heyeli le ahe shi ye je le mli fee ye maji ni yaa Jeŋmaji Ekomefeema Ku le mli dieŋtse, asaŋ ke shikpaji ni yaa ameshishi ana bii hu anifeema mli.

Gbejianatoo 1

Afo gbomo fee gbomo ye agbojee mli, ke hegbe ko ni damo ŋele koome no. Gbomei fee ye jweŋmo ke henilee, ni no hewo le esa ake amehe ahi shi ve nyemi suomo mli.

Gbejianatoo 2

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ eyeɔ hegbɛi ni yɔɔ kpaŋmɔ nɛɛ mli lɛ amli ŋɔɔmɔ lɛ eko, bɔ ni naatsii ko kwraa bɛ yɛ jaku mli ni ajɛ, hewolo su ni ahiɛ, nuu loo yoo ni aji, wiemɔ ni awieɔ, jamɔ mli ni ayɔɔ, maŋsaneyeli shidaamɔ mli aloo susumɔ ni ayɔɔ yɛ nɔ ko he, maŋ nɔ ni ajɛ, nii ni ayɔɔ, weku mli ni ajɛ aloo gbɛnaa ko ni ahiɛ hewɔ.

Asaŋ akwɛ koni akajie niiaŋ bɔ ni akɛ mɔ ko maŋ ni ejɛ lɛ agbojee miitsu nii yɛ hegbɛi nɛɛ agbɛfaŋ, kɛji maŋ lɛ ena heyeli jio, aajɛ maŋ kroko nɔ aakwɛ esaji anɔ jio, enako heyeli jio, aloo ehɔ nɔyeli ko shishi fã kɛ fã.

Gbejianatoo 3

Mə fee mə ye hegbe ake ehiə wala nee mli, ake ena heyeli, koni akwe ni efee shweshweeshwe hu.

Gbejianatoo 4

Esaaa ake ayeo mo ko nyon, aloo ahaa esõmoo mo ko bo ni ejaaa gbe; aahi nyonyeli ke gbomohoomo gbejianotoi srotoi fee.

Gbejianatoo 5

Esaaa ake ake yiwale nyotõo mo ko, aloo ake ehie tsumoo shikpon, aloo afeo le anisenii kegbalaa etoi.

Gbejianatoo 6

Mlanaa le mo fee mo ye hegbe ake ake woo haa le ake gbomo adesa.

Gbejianotoo 7

Mlanaa le mei fee yeo egbo, ni esa ake akwe koni mo fee mo afee shweshweeshwe bo ni hieiaŋkwemo ko kwraa be mli. Esaaa ake akweo hieiaŋ ye mo ko mo ko gbefaŋ keji aye le sane ko ni ke kpaŋmo nee kpãaa, aloo awo yiŋ koni afee no ko ni kpaŋmo nee eŋmeee he gne.

Gbejianatoo 8

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ebiɔ koni kojomɔhe ko aye esane eha lɛ bɔ ni hiɛiaŋkwɛmɔ bɛ mli, kɛji aye lɛ toikɔdɔmɔ sane ni teɔ shi eshiɔ kpanmɔ nɛɛ, aloo Maη Mlatso lɛ, aloo hegbɛ ni eyɔɔ vɛ mlanaa lɛ.

Gbejianatoo 9

Esaaa ake aməə mə ko, aloo atsiə enaa, aloo atswaa enaneshi tu keji aboteko sane ko ni akeshi le mli jogbann.

Gbejianotoo 10

Mo fee mo ye hegbe ake keji ena sane ko le, ajinafoi ni ahe be sane le mli akojo le bo ni hiciaŋkwemo be mli, ni asaŋ amebo egbee toi kemo shi.

Gbejianatoo 11

- 1. Kɛji mɔ ko na sane ni sa toigbalamɔ lɛ esaaa akɛ abuɔ lɛ fɔ yɛ najiaŋ, bɛja akojo lɛ yɛ maŋ hiɛ, bɛiaŋ ni aha lɛ hegbɛ fɛɛ ni sa akɛ ena kɛfã ehe jogbaŋŋ hu.
- 2. Esaaa ake abuo mo ko fo ni sa toigbalamo keji efeee aloo efee no ko ye maŋ mlanaa aloo jeŋmaji ateŋ mlanaa, keji beiaŋ ni afo sane le afo eno le awoko nakai mla le. Ni esaaa hu ake toigbalamo le naa waa fe bo ni mla letsoo nakai beiaŋ le.

Gbejianotoo 12

Esaaa ake ake he woo mo ko teemoŋ sane, eweku, eshia, aloo eke mei ateŋ shãramo saji amli, ni esaaa ake agbeo mo ko he guo hu. Mo fee mo ye hegbe ake mla fãa ehe ye enemei agbefaŋ.

Gbejianotoo 13

- 1. Mə fee mə ye hegbe ake eyaa he fee he ni esuməə, asan ni ehiə man fee man ni esuməə mli hu.
- 2. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ eshiɔ maŋ ko nɔ, kɛ lɛ diɛŋtsɛ emaŋ tete, ni eyɛ hegbɛ hu akɛ ekuɔ esɛɛ kɛyaa emaŋ ekoŋŋ.

Gbejianotoo 14

- 1. Mo fee mo ye hegbe ake eyabaa abo ye man kroko no kejo yiwale naa foi.
- 2. Ake hegbe nee tsuuu nii keji yiwale nee ejeee efonfeemo ni koo mansaneyeli he, aloo eje nifeemo ko ni ke Jenmaji Ekomefeemo Ku le yintoi ke gbejianotoi le kpãaa.

Gbejianotoo 15

- 1. Mo fee mo ye hegbe ake ana le ake man ko no nyo.
- 2. Esaaa ake ahaa mo ko ŋmɛɔ maŋnyo hegbɛ ni eyoo bo ni mla eŋmɛɛɛ gbɛ, aloo aaatsi enaa koni ekanyɛ etsake ejiakumaŋ.

Gbejianotoo 16

- 1. Esaaa ake hewolo su, loo maŋ nɔ ni ajɛ, loo jamɔ mli ni ayɔɔ tsiɔ hii ke yei ni eshɛ gbãla gbɛ akɛ amɛkabote gbãlashihilɛ mli kewo shwiei. Amɛboteko gbãlashihilɛ mli jio, amɛbote gbãlashihilɛ mli jio, esa akɛ ana amɛ akɛ amɛyeɔ egbɔ.
- 2. Ja mei enyo nee ekpele no dani amebaanye amebote gbãlashihile mli.
- 3. Weku ji man shikwee, ni ehiaa ake abaa yi.

Gbejianotoo 17

- 1. Mə fee mə ye hegbe ake enaa le dientse enii, aloo eke mə kroko feə ekome kenaa nii.
- 2. Esaaa ake ashɔ̃ɔ mɔ dientse nii ni eyɔɔ ve eden bɔ ni mla enmeee gbe.

Gbejianotoo 18

Mo fee mo ye hegbe ake ekoo le dieŋtse eyiŋ ye susumo ko he, ni eke ehe woo jamo fee jamo ni esumoo mli. Hegbe nee ŋmeo le gbe hu koni etsake ejamo loo ehemokeyeli, ke hegbe ake le ekome too, aloo eke mei krokomei afee ekome keha mei anu ejamo le he ye nitsumo, nifeemo ke kusumfeemo mli ye maŋjaano loo teemoŋ.

Gbejianotoo 19

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ esusuɔ nɔ ko he bɔ ni esumɔɔ, ni ehaa aleɔ hu. Hegbɛ nɛɛ ŋmɛɔ lɛ gbɛ hu koni ekaŋmɛ mɔ kroko gbɛ ni eetsake ejwɛŋmɔ; ni ebaanyɛ etsɔ gbɛ fɛɛ gbɛ nɔ etao, aloo enine ashɛ, aloo eha ale sane ko loo susumɔ ko kɛjɛ maŋ fɛɛ maŋ nɔ, bɔ ni akɛ husu tsuuu nii.

Gbejianotoo 20

- 1. Ma fee ma ye hegbe ake eke ehe baa ku aloo henaabuama ko ni atse koni afee na ko ye toinjale mli.
- 2. Esaaa ake anyeo mo ko no koni eke ehe abo ku ko.

Gbejianatoo 21

- 1. Mo fee mo ye hegbe ake le dientse efataa mei krokomei ahe kekuraa eman, aloo etsoo oshikifoo no ekoo mo kroko koni edamo enaa.
- 2. Mo fee mo ye hegbe ake eyeo nibii ni man keyeo ebuaa manbii le mli noomo le eko.
- 3. Maŋbii asuəmənaa nii nə abaadamə akura maŋ lɛ, ni abaatsə oshiki krəŋŋ ni ato be ni akɛfɔɔ, ni asaŋ mɛi fɛɛ fɔɔ vɛ teeməŋ, aloo gbɛ kroko ni shishiumə bɛ mli nə ale amɛsuəmənaa nii nɛɛ.

Gbejianotoo 22

Maŋnyo fɛɛ maŋnyo yɛ hegbɛ akɛ maŋ akwɛ koni efee shweshweeshwe, ni esa akɛ ena hegbɛ koni ana lɛ hu egbojee kɛwula shi. Enɛ feemɔ bbajɛ maŋ lɛ mɔdɛŋbɔɔ kɛ maji ateŋ ekomefeemɔ mli, kɛ bɔ ni maŋ fɛɛ maŋ gbɛjianɔtoo kɛ ejwetri shidaamɔ yɔɔ ha; ni nakai nɔŋŋ hu shika heŋaatsɔɔ, shãramɔ kɛ kusum hegbɛi ni maŋnyo aaama lɛ baaye ebua koni akɛ woo aha mɔ fɛɛ mɔ.

Gbejianotoo 23

- 1. Mo fee mo ye hegbe ake etsuo nii, ake etsuo no ni le dieŋtse esumoo, ni ake le aye jalegbe ye nitsumo le mli, ni akwe koni enitsumo akaje edeŋ hu.
- 2. Esa ake mei ni tsuo nitsumo kome ana nyomowoo kome bo ni hieiaŋkwemo be mli.
- 3. Esa ake awoo nitsulo fee nitsulo nyomo ni sa enitsumo le, koni eke eŋa ke ebii aye nii bo ni baashe amenaa; ni keji eeehia le, atso yelikebuamo gbe ko no afee he eko aha ame.
- 4. Mə fee mə ye hegbe ake etseə, aloo eke ehe dəməə nitsuləi aku ko koni eketao esaji anaa.

Gbejianotoo 24

Mo fee mo ye hegbe ake ejoo ehe, ni ejieo ehietsere hu; ni nakai noŋŋ hu esa ake atoo ŋmeletswai abo ni esa ake aketsu nii, koni awo le nyomo hu beiaŋ ni eejoo ehe.

Gbejianotoo 25

- 1. Mo fee mo ye hegbe ake ehio shi jogbann bo ni eeena niyenii, hehaano, woohe, tsamo, ke shihilen nibii ni ahe hiaa, koni le ke ebii fee ana gbomotson hewale, ni agbene hu aye abua le keji enitsumo nmee le, aloo enaaa hetsele, aloo eje kpa, aloo etso okulafo, aloo egbo, aloo gbe ko no le eleee bo ni eeefee ena edaan nmaa.
- 2. Awomei ke gbekebii ehia kwemo ke yelikebuamo kredee ko. Esa ake ana bi fee bi ye ŋele kome no, bo ni akweee keji kpeemo yoo bi loo hemo bi ni.

Gbejianotoo 26

- 1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ena skul tsɔsemɔ. Esaaa akɛ awoɔ nyɔmɔ ko yɛ tsɔsemɔ nɛɛ he, titri lɛ shishijee nɔ lɛ. Esa akɛ anyɛ mɔ fɛɛ mɔ nɔ, ni kɛ hooo kwraa lɛ egbe shishijee skul naa. Agbele ŋaa kɛ ninenaa nikasemɔhei bɔ ni mɔ fɛɛ mɔ baana mli gbɛ, ni nakai nɔŋŋ hu mɛi fɛɛ baana nikasemɔhe wulu mli gbɛ, shi enɛ baadamɔ mɔdɛŋbɔɔ nɔ.
- 2. Tsəsemə mli lɛ esa akɛ akwɛ koni ayəse nilee ni yəə gbəmə adesa mli kɛwula shi kɛjie agbojee ni yəə emli lɛ kpo, bə ni baaha hiɛ asə gbəmə kɛ eheyeli. Enɛ baaha niiashishinumə kɛ tsuishitoo kɛ naanyobəə ahi maji aten, nakai nəŋŋ hu ji hewolo su kɛ jamə; ni ebaaye ebua Jeŋmaji Ekomefeemə Ku lɛ yɛ toiŋjolɛ gbɛfaŋ hu.
- 3. Fələi ve gbenaa kredee ko ake ame dientse amebaatsəə tsəsemə ni esa ake amebii ana ve skul.

Gbejianotoo 27

- 1. Mə fee mə ye hegbe ake eke ehe woə he ni eyəə le kusumfeeməi ke ŋaa nifeeməi amli, ni eye gbefaŋ ye seenamə ni yəə jeŋshikpamə nifeeməi amli hu.
- 2. Mə fee mə ye hegbe ake ekwe koni mə ko akaju shi eye niiashikpamə, niŋmaa, lalasə̃ə ke niteŋmə ko ni le dieŋtse efee le mli nii.

Gbejianotoo 28

Mɔ fɛɛ mɔ yɛ hegbɛ akɛ ehiɔ shāramɔ kɛ maji ateŋ gbɛjianɔtoo ko mli: he ni akɛ hegbɛi ni yɔɔ kpaŋmɔ nɛɛ mli lɛ tsuɔ nii kɛwulaa shi yɛ.

Gbejianatoo 29

- 1. Mɔ fɛɛ mɔ yɛ gbɛnaa nitsumɔ ko ha akutso mli ni eyɔɔ lɛ: he pɛ ni eeeye ehe, koni ena tsɔsemɔ ni yeɔ emuu kɛwulaa shi yɛ.
- 2. Ma fee ma hegbe ke eheyeli aseetiuma mli le na pe ni tsia pe ni tsia le gbe ji mlai ni awo ba ni afee ni ake bule ni sa aha ma kroko hegbei ke eheyeli, koni ahi shi ye hiesale ke toinjale mli.
- 3. Gbe ko be ake hegbe ke heyeli nee aseetiuma mli le ate shi ashi yintoi ke otii ni jwere Jenmaji Ekomefeema Ku le hie le.

Gbejianətoo 30

Esaaa ake atsoo kpanmo nee shishi ye gbe ko no ake man ko, loo ku ko, loo mo ko ye hegbe ko ake efeo no ko ni baanye efite hewale ni yoo hegbei nee asee.